

„Niewygodne dla władzy. Ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych”.

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa,
Toruń 4–5 listopada 2010 roku. Sprawozdanie

Druga Ogólnopolska Konferencja Naukowa zorganizowana przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w dniach 4–5 listopada 2010 roku nosiła tytuł „Niewygodne dla władzy. Ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich od wieku XIX do czasów współczesnych”. Komitet naukowy konferencji tworzyli: Grażyna Gzella (przewodnicząca), Jacek Gzella, Bronisława Woźniczka-Paruzel oraz Iwona Imańska. Za stronę organizacyjną konferencji odpowiadali: Dorota Degen (przewodnicząca), Barbara Centek, Joanna Edwarczyk, Przemysław Krysiński oraz Marcin Żynda.

Organizatorzy konferencji podkreślili, że jej głównym celem miało być przedstawienie różnorodnych form aktywności w zakresie ograniczania wolności słowa na ziemiach polskich we wspomnianym okresie, jak również prezentacja stanowisk twórców, redaktorów i wydawców wobec zabiegów cenzorskich. Konferencja miała również dać możliwość przedstawienia mechanizmów służących kontroli słowa, praktycznych przejawów działalności władz cenzorskich oraz analizie skutków wprowadzanych ograniczeń.

Podczas oficjalnego rozpoczęcia konferencji prodziekan Wydziału Nauk Historycznych dr hab. Stanisław Roszak zaprezentował gościom wydawnictwo pt. *Niewygodne dla władzy. Ograniczanie wolności słowa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*. Zbiór studiów pod redakcją Doroty Degen i Jacka Gzelli wydany w Toruniu w 2010 roku, będące pokłosiem obrad I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, która odbyła się w listopadzie 2008 roku.

Obrady dnia pierwszego zostały podzielone na dwie części. W trakcie przedpołudniowych, plenarnych posiedzeń funkcję przewodniczących pełnili Bronisława Woźniczka-Paruzel oraz po przerwie Krzysztof Woźniakowski. Wysłuchano siedmiu wystąpień, chronologicznie obejmujących okres od drugiej połowy XIX wieku do początków wieku XXI. Dotyczyły one: wykazu książek całkowicie i częściowo zakazanych oraz dozwolonych przez cenzurę w zaborze rosyjskim w latach 1852–

–1855 (wystąpienie Antoniego Krawczyka); procesów prasowych redaktorów „Pielgrzymia” w latach 1869–1914 (Grażyna Gzella); problemów prawnej i społecznej reglamentacji pornografii w Krakowie w latach 1918–1939 (Grażyna Wrona); zabiegów cenzorskich w szkolnej edukacji historycznej w Polsce w latach 1944–1989 (Zbigniew Osiński); cenzurowania korespondencji w okresie stanu wojennego w Polsce (Jolanta Chwastyk-Kowalczyk) oraz działalności „wygodnych” dla władzy dziennikarzy po roku 1989 (Tomasz Mielczarek).

Popołudniowe obrady odbywały się w dwóch sekcjach. W sekcji pierwszej, której przewodniczyły kolejno Grażyna Gzella i Grażyna Wrona, wysłuchano jedenaście referatów. Ich tematyka oscylowała wokół zasad funkcjonowania cenzury w zaborze pruskim (Rafał Machniak) oraz rosyjskim (Janusz Kostecki, Magdalena Kwiatkowska oraz Ilona Zaleska). Zwrócono także uwagę na kłopoty z cenzurą poszczególnych osób. Iwona Pietrzek i Michał Rogoż przedstawili relacje z urzędnikami ograniczającymi wolność słowa Ambrożego Grabowskiego; Tomasz Latos przybliżył potyczki z cesarsko-królewską prokuraturą Ludwika Gumpłowicza, a Henryk Bałabuch scharakteryzował pojęcie cenzury i wolności słowa w opinii Aleksandra Świętochowskiego. Okresu międzywojennego dotyczyło wystąpienie Marcina Żyndy, który przedstawił problem cenzury obyczajowej, jaki zaistniał w Grudziądzu w roku 1936 oraz referat Jacka Gzelli ukazujący relacje o zesłaniu redaktora naczelnego wileńskiego „Słowa” – Stanisława Cata-Mackiewicza do Berezki Kartuskiej. Kolejna referentka – Bernardetta Iwańska-Cieślik zajęła się funkcjonowaniem cenzury prewencyjnej w okresie PRL-u na przykładzie kłopotów redakcji czasopisma „Ład Boży”. Obrady w sekcji pierwszej zakończyło wystąpienie Jerzego Mianowskiego poruszające kwestię współczesnej wolności słowa w relacjach między niezależną prasą lokalną a samorządem.

W sekcji drugiej, której przewodniczyli kolejno Tomasz Mielczarek oraz Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, wygłoszono osiem referatów chronologicznie mieszczących się w latach 1939–1989. Ich autorzy mówili: o uchodźcach polskich na Węgrzech i ich przygodach z cenzurą (Krzysztof Woźniakowski); zaprezentowali opinie emigrantów na temat krajowej cenzury (Marcin Lutomiński); przedstawili książki zakazane i źle widziane w obiegu antykwarycznym PRL (Grzegorz Nieć) oraz ukazali drogę Tadeusza Konwickiego do wydawniczego podziemia (Przemysław Kaniecki). Scharakteryzowano ponadto zmagania Karola Wojtyły, przyszłego papieża, z cenzurą (Andrzej Kaleta); nieobecność jako formę mechanizmu kontroli słowa (Agnieszka Łusznik); represje wobec „Przeglądu Księgarskiego” w latach 1946–1950 (Marek Tobera) oraz stanowiska pisarzy RFN wobec ograniczeń wolności słowa w PRL (Krzysztof Okoński).

W drugim dniu konferencji obradowano również w dwóch sekcjach. W pierwszej z nich, której przewodniczył Antoni Krawczyk, zaprezentowano sześć referatów.

Na wstępie wysłuchano referatu Waldemara Rezmera o służbie cenzury pocztowej Wojska Polskiego w 1939 roku. W pozostałych wystąpieniach zajęto się między innymi: wpływem cenzury na poszczególne tytuły prasowe („Przekrój” – Wanda Matras-Mastalerz; „Tygodnik Powszechny” – Evelina Kristanova; „Varia” – Barbara Centek); ruchem wydawniczym w latach 1944–1957 w świetle pracy Adama Bromberga „Książki i wydawcy” (Dorota Degen) oraz przeglądem tematów „zakazanych” i „niewygodnych” na łamach prasy kobiecej (Katarzyna Wodniak).

Na drugą sekcję, której przewodniczył Jacek Gzella, złożyło się pięć wystąpień. Otworzył ją referat Magdaleny Mateja pt. „O zmarłych tylko dobrze lub wcale? Pośmiertny wizerunek polityków w mediach jako przejaw autocenzury”. Pozostałe wystąpienia dotyczyły: cenzury w polskich bibliotekach naukowych na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (Teresa Górniak i Barbara Saletra); socjalistycznej wizji redakcji prasowej (Wanda A. Ciszewska); ograniczania wolności słowa w województwie katowickim w latach 80. XX w. (Katarzyna Tułać) oraz cenzury w Internecie (Adam Jachimczyk).

Podczas dwóch dni konferencji wysłuchano 37 prezentacji (z zaplanowanych 39), przygotowanych przez przedstawicieli czternastu ośrodków naukowych i wyższych uczelni z kraju. Dziesięć referatów przygotowali uczestnicy reprezentujący Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, pięć – Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, po cztery – Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, po trzy – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Uniwersytet Łódzki. Na konferencji reprezentowani byli również przedstawiciele: Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej, Instytut Historii PAN w Krakowie oraz Stowarzyszenie Prasy Lokalnej.

Zarówno obrady plenarne, jak i obrady w sekcjach kończyły się dyskusjami, w trakcie których zwrócono uwagę na nowe problemy badawcze oraz fakt, że istnienie cenzury nie jest tylko zagadnieniem historycznym, a przykłady ograniczania wolności słowa można również dostrzec współcześnie.

Joanna Edwarczyk (Toruń)